

تحلیل محتوای مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌های سراسری

شعبانعلی بهرام‌پور*

چکیده

این مقاله به تحلیل محتوای مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها مندرج در روزنامه‌های سراسری کشور در سال ۱۳۸۰ ه. ش^۱ می‌پردازد. پرسش اساسی که پژوهش اصلی، درصدد پاسخگویی آن بوده است، این است که در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها، روزنامه‌های سراسری چقدر به انعکاس اخبار و رویدادها و همچنین به طرح مباحث مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها پرداخته‌اند؟ هدف اصلی تحقیق، بررسی میزان و نحوه انتشار و انعکاس مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها و یا به عبارت دقیق‌تر، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های روزنامه‌ها در انعکاس مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌هاست.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، روزنامه‌ها در سال ۱۳۸۰ ه. ش آنچنان که بایسته بود به طرح مباحث مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها پرداختند. در عین حال اگر مجاز باشیم روزنامه‌های بررسی شده را به دو گروه طرفدار و منتقد دولت تقسیم کنیم، این تحقیق نشان می‌دهد که روزنامه‌های طرفدار دولت، خیلی بیشتر از روزنامه‌های منتقد دولت به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها توجه داشته‌اند. به‌طورکلی، روزنامه‌های منتقد دولت و همچنین شخصیت‌های منتقد برنامه‌های دولت به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها در سال گفت‌وگوی

تمدن‌ها کم‌توجه بوده‌اند. در میان مدیران نظام و اعضای دولت، آقای خاتمی به تنهایی بیش از همه آن‌ها به این موضوع توجه کرده است.

کلید واژه

روزنامه‌ها، گفت‌وگوی تمدن‌ها، برخورد تمدن‌ها، تحلیل محتوا.

۱- مقدمه

در دوم خرداد سال ۱۳۷۶ ه. ش وقتی که آقای خاتمی با آرای چشمگیر مردم به ریاست جمهوری برگزیده شد، محور سیاست خارجی دولت خود را بر تشنج‌زدایی با همه کشورهای جهان قرار داد و با توجه به سه اصل عزت، حکمت و مصلحت به توسعه روابط خارجی ایران همت گماشت. در همین جهت، وی در اقدامی مبتکرانه، نظریه گفت‌وگوی تمدن‌ها را (به جای برخورد تمدن‌ها) مطرح کرد. کشورهای مختلف جهان به ویژه کشورهای اروپایی و حتی امریکا از پیشنهاد وی استقبال کردند و چندی بعد، این پیشنهاد در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در دستور کار قرار گرفت. این مجمع پیشنهاد آقای خاتمی را مبنی بر نامیده شدن سال ۲۰۰۱ میلادی به نام سال گفت‌وگوی تمدن‌ها تصویب کرد. آقای خاتمی در همان ایام، مرکزی را در ایران به نام «مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها» دایر کرد و آن مرکز، فعالیت خود را در همین جهت آغاز نمود. اکنون پس از چند سال، هنوز از سوی کشورهای مختلف جهان، از جمله ایران به منظور طرح گفت‌وگوی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها تلاش می‌شود، تا جهان به جای برخورد و کشمکش به سوی صلح، تفاهم و گفت‌وگو پیش رود. در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها در ایران، مطبوعات به مثابه یکی از نهادهای مدنی و مستقل از دولت ملی دو رسالت ملی را برعهده داشتند. نخست، پوشش اخبار و گزارش‌های مربوط به برنامه‌ها و مراسم ویژه این سال در داخل کشور و دوم، طرح مباحث و مسائل بدیع و اساسی در این باره. از این رو، پرسش اساسی در مطالعه حاضر این است که در سال ۲۰۰۱ میلادی (در این تحقیق سال ۱۳۸۰) که سال گفت‌وگوی تمدن‌هاست، مطبوعات داخل کشور (روزنامه‌های کثیرالانتشار) چقدر به انعکاس

اخبار و گزارش‌ها و همچنین به طرح مباحث مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها همت گمارده‌اند؟ این تحقیق می‌کوشد تا آن‌جا که مقدور است به این پرسش پاسخ دهد.

۲- ادبیات موضوع

۲-۱- برخورد یا گفت‌وگوی تمدن‌ها

نظریه‌ای که با عنوان برخورد (رویارویی، تقابل یا جنگ) تمدن‌ها در دهه ۱۹۹۰ میلادی در غرب مطرح شده است، دارای پیشینه تاریخی نسبتاً وسیعی است. این نظریه به شکل بسیار صریح و آشکار، ابتدا در سال ۱۹۴۷ میلادی توسط مورخ مشهور آرنولد توین بی مطرح شد (مهاجرانی، ۱۳۷۷: ۳). توین بی، در کتاب خود با عنوان تمدن در بوته آزمایش مقالاتی با عناوین «برخورد میان تمدن‌ها، جنگ تمدن‌ها» و «اسلام، آینده و غرب»، منتشر کرده است. در مقاله اخیر آمده است:

«پان اسلامیزم خوابیده است، با این حال ما باید این امکان را که - اگر پرولتاریای جهان غربی مآب، بر ضد سلطه غرب به شورش برخیزد و خواستار یک رهبری ضد غربی شود، این خفته بیدار خواهد شد - را در نظر بگیریم. بانگ این شورش ممکن است در برانگیختن روح نظامی اسلامی - حتی اگر این روح به قدر خفتگان هفتگانه در خواب بوده باشد - اثر روحی محاسبه‌ناپذیری داشته باشد. زیرا که ممکن است پژواک‌ها، یک عصر قهرمانی را منعکس سازد. بر این اساس، اسلام انگیزه‌ای بوده است که به سائق آن یک جامعه شرقی، پیروزمندانه بر ضد یک متجاوز غربی به پا خاسته است. در زمان نخستین جانشینان پیامبر اسلام، سوره و مصر را از سلطه یونان که تقریباً هزار سال آن‌ها را تحت سلطه خود داشت، نجات داد. در لوای فرمانروایی سعد بن زنگی و نورالدین و صلاح‌الدین و مملوکان، اسلام آن اثر را در برابر هجوم صلیبیان و مغول‌ها حفظ کرد. اگر وضع کنونی بشر به یک جنگ نژادی منجر شود، اسلام ممکن است بار دیگر برای ایفای نقش تاریخی خود قیام کند» (همان، ۳-۴).

این نگرش و یا آرزو از این زاویه مطرح شده که توین بی فکر می‌کرده است حضور اسلام و فرهنگ اسلامی مجدداً با کشتارها و جنگ‌های مذهبی وسیع در جهان همراه خواهد شد. پس از گذشت حدوداً ۵۰ سال بعد از توین بی، هانتینگتون نظریهٔ برخورد تمدن‌ها را با تحلیل دقیق‌تر، و شناخت بیشتر و جزئی‌تر مطرح کرد. ساموئل هانتینگتون - استاد برجستهٔ کرسی حکومت و رئیس مؤسسهٔ مطالعات استراتژیک در دانشگاه هاروارد - در شمارهٔ تابستان ۱۹۹۳ میلادی فصلنامهٔ امریکایی *فارین افرز*^(۱) مقاله‌ای با عنوان «برخورد تمدن‌ها»^(۲) به چاپ رسانده است. *فارین افرز*، مجلهٔ معروف و مهم امریکایی است که دربارهٔ نظریات سیاسی روز این کشور مطالبی درج می‌کند که دارای نفوذ فراوانی است. مقالاتی که در این نشریه به چاپ می‌رسد افزون بر صبغهٔ علمی، دارای راهکارهای اجرایی است. از این روی، انتشار مقالهٔ مذکور در چنین نشریه‌ای، در محافل علمی و سیاسی غرب و شرق اهمیت ویژه‌ای یافت. این مقاله، با توجه به شرایط ژئوپولیتیک جهان در آغاز دههٔ ۱۹۹۰ میلادی، بسیار سریع‌تر از آنچه که گمان می‌رفت طنین‌انداز شد و واکنش گوناگونی را در سراسر دنیا به دنبال داشت. گروهی (اعم از متفکران و سیاستمداران شرقی و غربی) پاسخ‌هایی به مقاله هانتینگتون دادند که در همان نشریه و یا در نشریات معتبر امریکایی و غیره چاپ شد. گروهی نیز با برگزاری کنفرانس و سخنرانی سعی کردند به این نظریه که ظاهراً به سرعت در دولت وقت ایالات متحده طرفدارانی پیدا کرده بود، پاسخ دهند. سیاستمداران، مصلحان و نوگرایان نیز در جوامع اسلامی، مانند دیگر متخصصان شرقی به این نظریه پاسخ داده‌اند که از جملهٔ آن‌ها ریاست جمهوری اسلامی ایران، سیدمحمد خاتمی است. وی در آغاز دورهٔ اول ریاست جمهوری خود در جهت سیاست تشنج‌زدایی در روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران نظریهٔ *گفت‌وگوی تمدن‌ها* را در پاسخ به نظریهٔ برخورد تمدن‌ها مطرح کرده است. به سرعت محافل سیاسی و دیپلماتیک غرب و شرق از این نظریه استقبال کردند و مجمع عمومی سازمان ملل متحد پیشنهاد ایران را مبنی بر نامیده شدن سال ۲۰۰۱ میلادی به نام سال گفت‌وگوی تمدن‌ها به اتفاق آرا تصویب کرد. این ابتکار آقای خاتمی، بار دیگر در عرصهٔ بین‌المللی موجبات توجه صلح‌دوستان جهان به ایران را فراهم کرد.

(1) Foreign Affairs

(2) Clash of civilizations

۲-۱-۱- برخورد تمدن‌ها

به‌منظور درک بیشتر و بهتر نظریهٔ ابتکاری ریاست جمهوری ایران - آقای خاتمی - ابتدا چکیده‌ای از نظریهٔ برخورد تمدن‌ها ساموئل هانتینگتون ذکر می‌شود.

اولین نکتهٔ ادعا شده از سوی هانتینگتون، این است که اصل و اساسی که در واقع سازندهٔ دید و عملکرد سیاسی در دهه‌های گذشته بوده یعنی *ایدئولوژی*، با تلاش اتحاد جماهیر شوروی طی سال‌های ۹۰-۱۹۸۹ میلادی به پایان رسیده است و دیگر ایدئولوژی نمی‌تواند تعیین‌کنندهٔ سیاست‌های نظام بین‌المللی باشد. با فروپاشی نظام ایدئولوژیک شوروی، تعیین‌کنندگی ایدئولوژی در عرصه‌های نظام‌های بین‌المللی از بین رفته است.

نکته دومی که هانتینگتون یادآور شده است، تضعیف دومین نیروی مهمی است که تعیین‌کنندهٔ تمام کشمکش‌های یکصد و پنجاه سال گذشتهٔ تاریخ بشر بوده و آن *ناسیونالیسم* است. ناسیونالیسمی که از انقلاب کبیر فرانسه برخاسته و ابتدا ممالک اروپایی و سپس ممالک اسلامی و آسیایی را در مقابل یکدیگر قرار داده است. این نیرو به نظر هانتینگتون از این پس تعیین‌کنندهٔ نظام بین‌المللی نخواهد بود. از نظر هانتینگتون ناسیونالیسم نقش تعیین‌کنندگی خود را در نظام بین‌المللی کاملاً از دست داده است.

نکته سوم، احیای نوع جدید ملت‌گرایی است که عناصر و ارکان آن فرهنگ و دین است. به نظر هانتینگتون از این پس واقعیت اساسی در صحنهٔ برخورد بین مردمان جهان واحدهایی به نام تمدن خواهد بود. منظور از تمدن، بزرگترین واحدهی است درون کلیت انبای بشر که انسان به آن گرایش دارد. هانتینگتون در این باره هشت تمدن بزرگ مبتنی بر فرهنگ و دین برمی‌شمارد که اول از همه تمدن غربی (حوزهٔ اروپا و امریکای شمالی) است و سپس تمدن‌های کنفوسیوسی، ژاپنی، اسلامی، هندو، اسلاو ارتدکس، امریکای لاتین و احتمالاً تمدن آفریقایی. هریک از این تمدن‌ها از نظر هانتینگتون حول یک منطقه جغرافیایی قرار دارند.

نکتهٔ چهارم، این است که برخلاف آنچه تا به حال گفته می‌شد مبنی بر این که «جهان به سمت نظام نوین جهانی پیش می‌رود»، هانتینگتون معتقد است که اصولاً دنیا به سوی یک تمدن واحد پیش نمی‌رود. به عبارت دیگر، جهان به سمت غربی شدن یکپارچه حرکت

نمی‌کند. هانتینگتون یکپارچگی نظام نوین جهانی را با توجه به هشت تمدنی که بر مبنای دین و فرهنگ مختلف ترسیم می‌کند، ناشدنی می‌داند.

نکته پنجم، این است که هانتینگتون می‌گوید با پایان یافتن جنگ سرد و نبرد ایدئولوژیکی بین غرب و کمونیسم، دوران جدیدی به نام عصر برخورد تمدن‌ها آغاز شده است. به نظر وی تمدن اسلامی و کنفوسیوسی در کنار هم از این پس منافع تمدن غرب را به مبارزه می‌خوانند. هانتینگتون معتقد است که نه تنها امکان برخورد بین این تمدن‌ها همیشگی است، بلکه جلوگیری از بروز چنین برخوردهایی در واقع امکان‌ناپذیر و به قول او لبه‌های این تمدن‌ها همیشه خونین است. هانتینگتون این تمدن‌ها را برای تمدن غرب خطرناک می‌داند. مرکز ثقل نظریه هانتینگتون این است که وی فاجعه‌های سال‌های اخیر در دنیای اسلام (بوسنی، کشمیر، افغانستان، ایران، الجزایر و...) را یک امر اجتناب‌ناپذیر و ضروری می‌داند؛ و به طور غیرمستقیم سعی دارد تمدن اسلامی را معاند و متضاد بی‌چون و چرای تمدن غرب جلوه دهد؛ و نظریه و دیدگاه‌های بسیاری از غربیان را که قصد دارند تمدن اسلامی را به منزله دشمن قسم خورده غرب تلقی کنند را به نحوی غیرمستقیم، ضمنی و تلویحاً تأکید کند (هانتینگتون، ۱۳۷۴).

۲-۱-۲- گفت‌وگوی تمدن‌ها

نظریه هانتینگتون که طرفداران زیادی در هیئت اجرایی وزارت خارجه امریکا یافته بود، نگرانی‌ها و اظهارنظرهای بسیاری را در جهان اسلام به دنبال داشت. این دیدگاه که جهان اسلام و تمدن اسلامی را در مقابل تمدن غرب (اروپایی و امریکای شمالی) قرار داده است، صلح‌دوستان و طرفداران گفت‌وگو و مفاهمه را در جهان اسلام به تکاپو واداشت. همچنان‌که گفته شد، یکی از آن دیدگاه‌ها، نظریه «گفت‌وگوی تمدن‌های» آقای خاتمی است. نکته درخور توجه در این باره رویارویی دوگانه با این نظریه در ایران است. این نظریه ابتدا در ایران از سوی گروهی با بحث و اقبالی فراوان مواجه شده است (زیباکلام، ۱۳۷۷، ۴۰۹). نظریه برخورد تمدن‌ها برخلاف نظریات دیگر اندیشه‌گران غربی (که در ایران عمدتاً یا فهمیده نشده و یا از اساس انکار شده و یا برای رد آن تلاش شده) از همان ابتدا با مقبولیتی گسترده در ایران روبه‌رو

شده است. برخی از شخصیت‌ها و جریانات سیاسی حتی به مراتب محکم‌تر و قاطع‌تر از خود هانتینگتون و طرفداران غربی این نظریه، به دفاع از آن برخاسته‌اند. آنان مانند واضح این نظریه، اعتقاد بنیادی به برخورد و رویارویی میان جهان اسلام و غرب دارند و معتقدند که غرب و در رأس آن امریکا و انگلیس ترس و وحشت عمیقی از اسلام دارد. این گروه معتقد به مبارزه و براندازی حکومت امریکا بوده و برآن‌اند که با توسل به اسلام می‌توان به این مهم نایل شد (همان. ۴۱۰-۴۰۹).

نظریه آقای خاتمی را باید عملاً پاسخی به دیدگاه گروه‌های داخلی معتقد به برخورد میان اسلام و غرب و نظریه هانتینگتون دانست. آقای خاتمی طی سخنرانی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۳۷۷ ه. ش ضمن طرح این پرسش که «سازمان ملل متحد به اقتضای وضعیت جدید چه تحولی در درون خود ایجاد خواهد کرد و چه تأثیری در این سیر و سیروورت زندگی بشر خواستار رستگاری خواهد داشت؟» نظریه گفت‌وگوی تمدن‌های خود را به‌طور رسمی اعلام کرد و خواستار اعلام سال ۲۰۰۱ میلادی به نام سال گفت‌وگوی تمدن‌ها از سوی سازمان ملل شد. وی در آن سخنرانی اظهار داشت:

«به نام جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد می‌کنم که به‌منابه گام اول، سال ۲۰۰۱ م، از سوی سازمان ملل متحد سال «گفت‌وگوی تمدن‌ها» نامیده شود، با این امید که با این گفت‌وگو، نخستین گام‌های ضروری این تحقق عدالت و آزادی جهانی برداشته شود. از والاترین دست‌آوردهای این قرن پذیرش ضرورت و اهمیت گفت‌وگو و جلوگیری از کاربرد زور، توسعه تعامل و تفاهم در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی و تقویت مبانی آزادی و عدالت و حقوق انسانی است. استقرار و توسعه مدنیت، چه در صحنه کشورها و چه در پهنه جهانی، در گرو گفت‌وگو میان جوامع و تمدن‌ها با سلاقی، آرا و نظریات متفاوت است. اگر بشریت در آستانه هزاره [سوم] و قرن آتی تلاش و همت خود را بر نهادینه کردن گفت‌وگو و جایگزینی خصومت و ستیزه‌جویی با تفاهم و گفت‌وگو استوار سازد، دست‌آورد ارزشمندی برای نسل آتی به ارمغان آورده است» (خاتمی. ۱۳۸۰، ۱۷).

آقای خاتمی همچین طی سخنرانی در یونسکو در سال ۱۳۷۸ ه. ش در فرانسه (همان، ۲۷) نیز یک بار دیگر به طور جدی به این مسئله پرداخت و پیش شرط‌های گفت‌وگوی تمدن‌ها را مطرح کرد. مطلب مهم در این جا این است که پس از استقبال از پیشنهاد گفت‌وگوی تمدن‌ها از سوی دولت‌ها، روشنفکران و سیاستمداران در مجامع بین‌المللی و به‌خصوص در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و همچنین عموم مردم و نامیده شدن سال ۲۰۰۱ میلادی به نام سال گفت‌وگوی تمدن‌ها، این نظریه و مسائل مربوط به آن در ایران چگونه پوشش داده شد. این تحقیق با بررسی چگونگی و میزان پوشش مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌های داخلی متمرکز به‌طور عمده به دو محور اساسی می‌پردازد:

۱- میزان انتشار مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها.

۲- نحوه انتشار و انعکاس مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها.

این دو محور عملاً راهنمای نسبتاً کاملی برای شناسایی، درجه و اهمیت مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌هاست. این دو ملاک نشان می‌دهد که نحوه انعکاس هر مطلب در روزنامه‌ها بیانگر اهمیتی است که دست‌اندرکاران روزنامه‌ها برای آن مطلب و موضوع قایل هستند (بروجردی علوی، ۱۳۷۴، ۷۰). این مطلب از نظر تئوری‌های ارتباطی، ریشه در گزینشگری روزنامه‌ها و ملاک‌ها و معیارهای گزینشگران انتخاب مطالب به‌منظور چاپ دارد. بنابراین انتخاب موضوع مشخصی برای چاپ، نخستین مؤلفه در تشخیص میزان اهمیتی است که هر روزنامه برای آن موضوع یا واقعه قایل است. براساس این معیار می‌توان گفت که میزان انعکاس هر مطلب و موضوع در روزنامه با نگرش و جهت‌گیری مثبت بیانگر میزان اهمیت آن موضوع یا مطلب برای دست‌اندرکاران روزنامه است.

۳- روش تحقیق

برای شناسایی ساختار و نحوه ارائه مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌های سراسری از روش تحلیل محتوا استفاده شد. تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی است که برای

«توصیف عینی، منظم، کمی و کیفی پیام‌های ارتباطی با هدف تفسیر داده‌ها به کار می‌رود» (Kerlinger, 1973, 535).^۲ مطابق این تعریف، در تحلیل محتوا پژوهشگر پیام‌های ارتباطی و محتوای ارتباط را به صورت کمی و منظم درآورده و سپس آن را تفسیر و تحلیل کرده است.

۴- هدف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق شناسایی میزان و نحوه انعکاس مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها در روزنامه‌های داخلی است. یا به عبارت دقیق‌تر هدف اصلی تحقیق، بررسی مشابهت‌ها و تفاوت‌های روزنامه‌های سراسری در کشور درباره موضوع گفت‌وگویی تمدن‌هاست.

۵- پرسش‌های تحقیق

- ۱- روزنامه‌های بررسی شده چگونه و به چه میزان اخبار و مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها را در زمان بررسی منتشر کرده‌اند؟ به عبارت دیگر روزنامه‌ها در زمان بررسی چقدر به موضوع گفت‌وگویی تمدن‌ها پرداخته‌اند؟
- ۲- روزنامه‌های بررسی شده در انتشار اخبار و مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها چه تشابهات و تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟
- ۳- روزنامه‌ها چه نوع مطالبی را در ارتباط با گفت‌وگویی تمدن‌ها بیشتر منعکس می‌سازند؟

۶- جامعه آماری و نمونه تحقیق

جامعه آماری این بررسی تمامی شماره‌های روزنامه‌های کثیرالانتشار چاپ تهران در سال ۱۳۸۰ ه. ش است. روزنامه‌های بررسی شده عبارتند از:

- ۱- اطلاعات؛ ۲- کیهان؛ ۳- ایران؛ ۴- همشهری؛ ۵- جام جم؛ ۶- جوان؛ ۷- جمهوری اسلامی؛
- ۸- انتخاب؛ ۹- رسالت؛ ۱۰- همبستگی؛ ۱۱- آفتاب یزد؛ ۱۲- حیات نو؛ ۱۳- کار و کارگر؛
- ۱۴- ابرار؛ ۱۵- نوروز؛ ۱۶- صدای عدالت؛ ۱۷- قدس

نمونه این تحقیق^۳ شامل هفته‌ای یک شماره از هر روزنامه است که به صورت تصادفی و در

عین حال چرخشی انتخاب شده است. برای هر روزنامه در زمان بررسی ۵۰ شماره انتخاب شده که جمع کل شماره‌های بررسی شده، شامل ۸۵۰ نسخه است.

۷- واحد تحقیق

واحد تحقیق در این بررسی شامل تمام مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌های بررسی شده است که در سبک‌های مختلف منتشر شده‌اند.

۸- تعریف عملیاتی مفاهیم

۸-۱- حجم مطالب

حجم یا اندازه مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها بر حسب سانتیمتر ستونی اندازه‌گیری شده است.

۸-۲- سبک^۴

تمامی مطالب مربوط به موضوع بررسی شده، در سبک‌های زیر کدگذاری شده است:

۸-۲-۱- خبر: گزارشی از وقایع عینی دنیای خارج است که اطلاعات لازم از طریق مشاهده یا مصاحبه به دست می‌آید و نظر خبرنگار در آن دخالت نداشته و جنبه تازگی دارد.

۸-۲-۲- سرمقاله: مقاله‌ای است که در نشریات معمولاً جای ثابتی دارد و محتوای آن درباره موضوع یا رویداد خبری یا غیرخبری است. سرمقاله نظر و دیدگاه گردانندگان نشریه تلقی می‌شود. در این بررسی سرمقاله و یادداشت ذیل سرمقاله کدگذاری شده است.

۸-۲-۳- مقاله: مطالبی است که نویسنده در جهت ابراز عقیده‌ای خاص با توجه به موضوعی معین و با استفاده از روش‌های صحیح روزنامه‌نگاری و رعایت نظم و منطق این حرفه به نگارش درمی‌آورد و به تبیین مسئله و نتیجه‌گیری می‌پردازد.

۸-۲-۴- نامه و تلفن خوانندگان: تمامی مطالبی که تحت عنوان ستون نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌ها درج شده‌اند.

۵-۲-۸. مصاحبه و گفت‌وگو: تمامی گفت‌وگوها، مصاحبه‌ها و میزگردهایی که به منظور تشریح موضوع بررسی شده، در روزنامه‌ها درج شده‌اند.

۶-۲-۸. آگهی: مطالبی که در روزنامه‌ها از سوی فرد، گروه یا سازمان خاصی درباره کالا یا خدمات مختلف منتشر می‌گردد. در این بررسی، مقصود آگهی‌های مرتبط با موضوع گفت‌وگویی تمدن‌هاست.

۷-۲-۸. سایر: تمامی مطالبی که از نظر سبک بیان در مقولات شش‌گانه فوق ننگند.

۳-۸. موضوع و مضمون مطالب

هر یک از مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها، با توجه به مقوله‌های زیر سنجیده شده است:

- صلح و امنیت،

- وحدت ادیان، ملت‌ها و فرهنگ‌ها،

- موسیقی، تئاتر، نقاشی، فیلم و شعر،

- موزه‌ها و میراث فرهنگی،

- توریسم، ایرانگردی و جهانگردی،

- جهانی شدن و جهانی سازی،

- گفت‌وگویی ملت‌ها، فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و ادیان،

- ورزش،

- روابط خارجی،

- حقوق بشر.

۴-۸. نوع عکس

عکس‌های مربوط به موضوع بررسی شده، به شکل زیر کدگذاری شده‌اند:

- عکس آقای خاتمی،

- عکس مدیران، افراد و شخصیت‌های داخلی،
- عکس مدیران، افراد و شخصیت‌های خارجی،
- عکس اماکن داخلی،
- عکس اماکن خارجی،
- عکس اشیا فرهنگی و هنری.

۸-۵- جهت‌گیری

۸-۵-۱- جهت‌گیری مثبت: تیتراژ یا مطالبی که با استفاده از صفات دارای بار ارزشی مثبت، تصویر مطلوب و مثبتی از موضوع ارائه می‌کنند و رویکرد مثبتی از موضوع در ذهن خواننده به جای می‌گذارند.

۸-۵-۲- جهت‌گیری منفی: تیتراژ یا مطالبی که با استفاده از صفات دارای بار ارزشی منفی، تصویر منفی و نامطلوب از موضوع ارائه می‌کنند و تصویر منفی از موضوع در ذهن خواننده به جای می‌گذارند.

۸-۵-۳- خنثی: تیتراژ یا مطالبی خنثی تلقی می‌شود که موضوعی را بدون هیچ‌گونه قضاوت ارزشی، نه به صورت مثبت و نه به صورت منفی به تصویر بکشد.

۸-۵-۴- نامشخص: تمامی تیتراژها یا مطالبی که جهت‌گیری آن مشخص و روشن نباشد و در مقولات فوق طبقه‌بندی نشود.

۸-۶- گوینده مطالب

گوینده مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها با استفاده از مقولات زیر کدگذاری شده است:

- آقای خاتمی (رئیس جمهوری)،
- رئیس مرکز گفت‌وگویی تمدن‌ها،
- افراد و گروه‌های طرفدار دولت،

- افراد و گروه‌های منتقد دولت،
- سران و مدیران نظام،
- سران کشورهای خارجی،
- افراد، گروه‌ها و شخصیت‌های کشورهای خارجی،
- سازمان ملل و دبیر کل،
- سایر.

۸-۷- رویکرد مطالب

- ۸-۷-۱- رویدادگرا: تمامی مطالبی که تأکید آن‌ها بر رویدادهای جاری است و از نظر خبری عمری کوتاه دارند. این مطالب به سرعت بی‌اهمیت و بدون استفاده می‌شوند.
- ۸-۷-۲- موضوع‌گرا: آن دسته از مطالبی که مربوط به وقایع و موضوعات زودگذر نبوده و از نظر موضوعی به روز هستند. این مطالب عمدتاً با تحلیل و تفسیر همراهند و وقایع را از جوانب گوناگون تجزیه و تحلیل می‌کنند. برخلاف مطالب رویدادگرا، پیوستگی مطالب موضوع‌گرا به عامل زمان بسیار اندک است.

۹- یافته‌های تحقیق

در زمان بررسی، روزنامه‌های سراسری (۱۷ روزنامه کثیرالانتشار) روی هم رفته ۳۱۲ مطلب، اعم از خبر، مقاله و... درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها منتشر کرده‌اند. بنابراین از ۸۵۰ نسخه روزنامه‌ای که مطابق نمونه تحقیق، بررسی شده، فقط ۳۱۲ مطلب مربوط به موضوع تحقیق در آن منتشر شده است. از این رو در هر سه نسخه از شماره‌های بررسی شده یک مطلب درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها به چاپ رسیده است. این امر نشان می‌دهد که به‌طور کلی، روزنامه‌ها در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها توجه زیادی به این موضوع نشان نداده‌اند.

جدول ۱، فراوانی مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را بر حسب روزنامه‌ها نشان می‌دهد. مطابق این جدول بیشترین مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در دو روزنامه ایران با

۱۰/۴ درصد و اطلاعات با ۹/۳ درصد منتشر شده است. کمترین مطالب در روزنامه جام جم با ۲/۲ درصد و قدس با ۳/۲ درصد منتشر شده است. به عبارت دیگر روزنامه جام جم توجه چندانی به طرح موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها نداشته ولی در مقابل، روزنامه‌های ایران و اطلاعات به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها توجه زیادی داشته‌اند. چنانچه مجاز باشیم روزنامه‌های بررسی شده را به دو گروه طرفدار برنامه‌های دولت یعنی ایران، همشهری، اطلاعات، همبستگی، آفتاب یزد، حیات نو، کار و کارگر و نوروز و منتقد برنامه‌های دولت یعنی کیهان، جام جم، جوان، ابرار، قدس، انتخاب، رسالت، جمهوری اسلامی و خراسان تقسیم کنیم، ملاحظه می‌شود که روزنامه‌های طرفدار برنامه‌های دولت خیلی بیشتر از روزنامه‌های منتقد برنامه‌های دولت به طرح موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها (۱۳۸۰ ه. ش) پرداخته‌اند. این امر، احتمالاً ناشی از آن است که روزنامه‌های منتقد دولت اعتقاد چندانی به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها ندارند.

جدول ۱: فراوانی مطالب برحسب روزنامه

ردیف	روزنامه	فراوانی	درصد
۱	اطلاعات	۲۹	۹/۳
۲	کیهان	۱۶	۵/۱
۳	ایران	۳۲	۱۰/۴
۴	همشهری	۲۵	۸
۵	جام جم	۷	۲/۲
۶	جوان	۱۴	۴/۵
۷	رسالت	۱۷	۵/۴
۸	جمهوری اسلامی	۱۲	۳/۸
۹	انتخاب	۱۲	۳/۸
۱۰	آفتاب یزد	۲۳	۷/۴

۱-۹ ادامه جدول ۱:

ردیف	روزنامه	فراوانی	درصد
۱۱	حیات نو	۲۳	۷/۴
۱۲	همبستگی	۱۷	۵/۴
۱۳	کار و کارگر	۲۱	۶/۷
۱۴	قدس	۱۰	۳/۲
۱۵	ایرار	۱۱	۳/۵
۱۶	نوروز	۲۱	۶/۷
۱۷	خراسان	۲۲	۷/۱
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

۱-۹-۱ حجم مطالب

جدول ۲، حجم مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها را بر حسب روزنامه‌ها نشان می‌دهد. مطابق این جدول ۶۶/۳ درصد مطالب در حجمی تا ۵۰ سانتیمتر ستونی منتشر شده‌اند. حجم مطالب مربوط به ۵۱ تا ۱۰۰ سانتیمتر ستونی، ۲۲/۸ درصد و حجم بالاتر از ۱۰۱ سانتیمتر ۱۰/۹ درصد را به خود اختصاص داده‌اند این جدول نشان می‌دهد که روزنامه‌ها، بیشتر مطالب خود درباره موضوع بررسی شده را در حجم کم و کوتاه منتشر کرده‌اند.

همچنان که جدول ۲، نشان می‌دهد، روزنامه ایران بیش از سایر روزنامه‌های بررسی شده مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها را در حجم تا ۵۰ سانتیمتر ستونی منتشر کرده است. روزنامه‌های حیات نو و نوروز بیش از سایر روزنامه‌ها، حجم مطالب مربوط به موضوع بررسی شده را در ۵۱ تا ۱۰۱ سانتیمتر و روزنامه اطلاعات بیش از سایر روزنامه‌ها، مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها را در حجم ۱۰۱ سانتیمتر ستونی و بالاتر منتشر کرده است. در مجموع تفاوت‌هایی بین روزنامه‌ها از لحاظ حجم مطالب مربوط به گفت‌وگویی تمدن‌ها وجود دارد، اما این تفاوت از لحاظ آماری کاملاً معنادار نیست.

جدول ۲: حجم مطالب بر حسب روزنامه‌ها*

جمع		۱۰۱ و بالاتر		۵۱ تا ۱۰۰		تا ۵۰		حجم	روزنامه
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۹/۳	۲۹	۲۰/۶	۷	۴/۳	۳	۹/۲	۱۹		اطلاعات
۵/۱	۱۶	۲/۹	۱	۲/۸	۲	۶/۳	۱۳		کیهان
۱۰/۴	۳۲	۵/۹	۲	۴/۳	۳	۱۳	۲۷		ایران
۸	۲۵	۱۱/۸	۴	۴/۳	۳	۸/۷	۱۸		همشهری
۲/۲	۷	۲/۹	۱	۲/۸	۲	۱/۹	۴		جام جم
۴/۵	۱۴	-	-	۷	۵	۴/۳	۹		جوان
۵/۴	۱۷	۵/۹	۲	۴/۳	۳	۵/۸	۱۲		رسالت
۳/۸	۱۲	۲/۹	۱	۴/۳	۳	۳/۹	۸		جمهوری اسلامی
۳/۸	۱۲	۸/۸	۳	۵/۶	۴	۲/۴	۵		انتخاب
۷/۴	۲۳	۲/۹	۱	۹/۸	۷	۷/۲	۱۵		آفتاب یزد
۷/۴	۲۳	-	-	۱۵/۶	۱۱	۵/۸	۱۲		حیات نو
۵/۴	۱۷	۸/۸	۳	۵/۶	۴	۴/۸	۱۰		همبستگی
۶/۷	۲۱	۵/۹	۲	۲/۸	۲	۸/۲	۱۷		کار و کارگر
۳/۲	۱۰	۵/۹	۲	۲/۸	۲	۲/۹	۶		قدس
۳/۵	۱۱	۲/۹	۱	۴/۳	۳	۳/۴	۷		ابرار
۶/۷	۲۱	۵/۹	۲	۱۴/۱	۱۰	۴/۳	۹		نوروز
۷/۱	۲۲	۵/۹	۲	۵/۶	۴	۷/۷	۱۶		خراسان
۱۰۰	۳۱۲	۱۰/۹	۳۴	۲۲/۸	۷۱	۶۶/۳	۲۰۷		جمع

* به دلیل کثرت خانه‌های کمتر از ۵، آمارهای مربوط به کای اسکوتر ذکر نشده است.

۹-۲- سبک مطالب

جدول ۳، فراوانی مطالب را بر حسب سبک نشان می‌دهد و بیانگر این است که، خبر و گزارش‌های خبری ۸۲ درصد کل مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را به خود اختصاص داده است. به عبارت دیگر روزنامه‌ها مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را بیشتر در سبک خبر و گزارش‌های خبری منتشر کرده‌اند. این امر حاکی است که روزنامه‌های هر دو گروه طرفدار و منتقد دولت، در طرح موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها بیشتر به انعکاس اخبار و رویدادهای مربوطه پرداخته‌اند و خود کمتر در این باره مطالب تولید کرده‌اند.

مطابق جدول ۳، مجموع مقالات، سرمقاله‌ها و یادداشت‌های روزنامه‌ها در زمان بررسی کمتر از ۱۰ درصد کل مطالب آن‌ها درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها بوده است. روزنامه‌های بررسی شده در مجموع ۱۳ مورد (۴/۲ درصد) در زمان بررسی درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها آگهی به چاپ رسانده‌اند.

جدول ۳: فراوانی مطالب بر حسب سبک

ردیف	سبک	فراوانی	درصد
۱	خبر و گزارش خبری	۲۵۶	۸۲
۲	سرمقاله و یادداشت	۲۱	۶/۷
۳	مقاله	۱۰	۳/۲
۴	مصاحبه و گفت‌وگو	۸	۲/۶
۵	نامه و تلفن	۴	۱/۲
۶	آگهی	۱۳	۴/۲
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

۹-۳- مضمون و موضوع مطالب

جدول ۴، موضوع و مضمون مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را در روزنامه‌ها نشان می‌دهد. براساس این جدول، بیشتر موضوعات، مربوط به گفت‌وگوی فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و

ادیان برابر با $44/9$ درصد بوده است. سپس صلح و امنیت با $17/9$ درصد، وحدت و اتحاد با $12/5$ درصد، حقوق بشر با $8/7$ درصد و روابط خارجی با 8 درصد در مرتبه‌های بعدی قرار دارند. موضوع تروریسم در بحث گفت‌وگوی تمدن‌ها فقط $5/1$ درصد را به خود اختصاص داده است. مقوله‌های سایر شامل موسیقی، فیلم، تئاتر، میراث فرهنگی، جهانی‌شدن و ورزش است که در کل $2/9$ درصد را به خود اختصاص داده است.

همچنان‌که جدول ۴ نشان می‌دهد، روزنامه همشهری با $17/9$ درصد بیشتر از سایر روزنامه‌ها درباره صلح و امنیت مطلب منتشر کرده است؛ در حالی که روزنامه قدس هیچ مطلبی با این مضمون به چاپ نرسانده است. سه روزنامه همشهری، آفتاب یزد و نوروز هرکدام با $12/8$ درصد بیش از سایر روزنامه‌ها درباره وحدت مطلب منتشر کرده‌اند، اما روزنامه جام‌جم هیچ مطلبی در این باره نداشته است. همچنین جدول ۴، نشان می‌دهد که روزنامه‌های قدس، جمهوری اسلامی، جوان و کیهان هیچ مطلبی درباره تروریسم نداشته‌اند و بیشتر مطالب، مربوط به خود موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌های ایران با $15/6$ درصد و اطلاعات $14/3$ درصد منتشر شده است. روزنامه‌های نوروز، قدس و همشهری بیش از سایر روزنامه‌ها مطالبی درباره روابط خارجی به چاپ رسانده‌اند. در حالی که روزنامه‌های کار و کارگر و اطلاعات هیچ مطلبی درباره حقوق بشر منتشر نکرده‌اند، اما روزنامه‌های حیات نو و خراسان بیش از سایر روزنامه‌ها به موضوع حقوق بشر پرداخته‌اند.

۹-۴- گوینده مطالب

فراوانی مطالب مربوط به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها از لحاظ گوینده، نویسنده، مصاحبه‌کننده و یا اشخاص حقیقی که خبر یا واقعه‌ای درباره موضوع بررسی شده، از سوی آن‌ها ذکر شده است، در جدول ۵، نشان داده شده است. مطابق این جدول، 32 درصد مطالبی که در روزنامه‌ها درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها منتشر شده، انعکاس سخنان آقای خاتمی است. بعد از آقای خاتمی تمامی مدیران نظام با $20/1$ درصد از کل مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که سران کشورهای خارجی و سایر

جدول ۴: موضوع مطالب برحسب روزنامه‌ها*

موضوع	صلح و امنیت			وحدت			نوریسم			گفت‌وگوی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها			روابط خارجی			حقوق بشر			سایر
	ف	د	د	ف	د	د	ف	د	د	ف	د	د	ف	د	د	ف	د	د	
روزنامه																			
اطلاعات	۴	۷/۱	۲	۵/۱	۲	۱	۶/۲	۱	۲۰	۱۴/۳	۲	-	-	-	-	-	-	۲	۲۲/۲
کیهان	۴	۷/۱	۲	۵/۱	۲	-	-	-	۶	۴/۳	۲	۸	۲	۲	۷/۴	-	-	-	-
ایران	۲	۳/۶	۲	۵/۱	۲	۲	۱۲/۶	۲	۲۲	۱۵/۶	۲	۸	۲	۲	۷/۴	-	-	-	-
همشهری	۱۰	۱۷/۹	۵	۱۲/۸	۵	۱	۶/۲	۱	۳	۲/۱	۳	۱۲	۳	۲	۷/۴	-	-	-	۱۱/۱
جام جم	۱	۱/۸	-	-	-	-	۶/۲	۱	۴	۲/۸	۴	-	-	-	۳/۷	-	-	-	-
جوان	۴	۷/۱	۳	۷/۷	۳	-	-	-	۶	۴/۳	۶	-	-	-	۳/۷	-	-	-	-
رسالت	۱	۱/۸	۱	۲/۶	۱	۱	۶/۲	۱	۱۱	۷/۸	۱۱	۴	۱	۲	۷/۴	-	-	-	-
جمهوری اسلامی	۲	۳/۶	۲	۵/۱	۲	-	-	-	۶	۴/۳	۶	۴	۱	۱	۳/۷	-	-	-	-
انتخاب	۱	۱/۸	۱	۲/۶	۱	۱	۶/۳	۱	۶	۴/۳	۶	۸	۲	۱	۳/۷	-	-	-	-
آفتاب یزد	۲	۳/۶	۵	۱۲/۸	۵	۱	۶/۲	۱	۱۲	۸/۶	۱۲	۸	۲	۱	۳/۷	-	-	-	-
حیات نو	۵	۸/۹	۲	۵/۱	۲	۱	۶/۲	۱	۸	۵/۷	۸	۴	۱	۵	۱۸/۵	-	-	-	۱۱/۱
همبستگی	۴	۷/۱	۲	۵/۱	۲	۱	۶/۲	۱	۶	۴/۳	۶	۸	۲	۱	۳/۷	-	-	-	۱۱/۱
کار و کارگر	۴	۷/۱	۳	۱۰/۳	۳	۲	۱۲/۶	۲	۱۰	۷/۲	۱۰	۴	۱	-	-	-	-	-	-
قدس	-	-	۱	۲/۶	۱	-	-	-	۴	۲/۸	۴	۱۲	۳	۱	۳/۷	-	-	-	۱۱/۱
ابزار	۳	۷/۱	۱	۲/۶	۱	۱	۶/۳	۱	۳	۲/۱	۳	۴	۱	۱	۳/۷	-	-	-	-
نوروز	۵	۸/۹	۵	۱۲/۸	۵	۲	۱۲/۶	۲	۳	۲/۱	۳	۱۲	۳	۱	۳/۷	-	-	-	۲۲/۲
خراسان	۳	۵/۵	۱	۲/۶	۱	۱	۶/۳	۱	۱۰	۷/۲	۱۰	۴	۱	۵	۱۸/۶	-	-	-	۱۱/۲
جمع	۵۶	۱۷/۹	۳۹	۱۲/۵	۳۹	۱۶	۵/۱	۱۶	۱۴۰	۴۴/۹	۲۵	۸	۲۵	۲۷	۸/۷	-	-	-	۲/۹

ف = فراوانی / د = درصد

* توضیح آنکه درصد ردیف روزنامه‌ها ستونی محاسبه و درج شده است، اما درصد ردیف جمع سطری است.

شخصیت‌های خارجی روی هم‌رفته ۱۱ درصد از مطالب روزنامه‌های بررسی شده درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. آقای مهاجرانی در مقام ریاست مرکز گفت‌وگوی تمدن‌ها نیز ۴/۲ درصد از مطالب را به خود اختصاص داده است.

به‌طورکلی جدول ۵، نشان می‌دهد که هیچ‌یک از دولتمردان و مدیران نظام به اندازه آقای خاتمی به این موضوع اعتقادی نداشته و درباره آن اظهارنظر نکرده‌اند. آقای خاتمی به تنهایی بیش از تمامی مدیران نظام، طرفداران و منتقدان دولت درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها صحبت کرده است. شخصیت‌های خارجی اعم از سران کشورهای خارجی، مدیر کل سازمان ملل و غیره بیشتر از طرفداران و منتقدان دولت درباره موضوع بررسی شده اظهارنظر کرده‌اند.

جدول ۵: فراوانی مطالب برحسب گوینده

ردیف	گوینده	فراوانی	درصد
۱	خانمی	۱۰۰	۳۲
۲	مهاجرانی (رئیس مرکز گفت‌وگوی تمدن‌ها)	۱۳	۴/۲
۳	طرفداران دولت	۲۴	۷/۷
۴	منتقدان دولت	۴	۱/۳
۵	مدیران نظام	۶۳	۲۰/۱
۶	سران کشورهای خارجی	۱۶	۵/۱
۷	سایر شخصیت‌های خارجی	۹	۶
۸	مدیر کل سازمان ملل	۴	۱/۳
۹	سایر	۶۹	۲۲/۱
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

۵-۹- تیتیر در صفحه اول

جدول ۶ و ۷، فراوانی مطالب برحسب تیتیر در صفحه اول روزنامه‌ها و جهت‌گیری آن‌ها را نشان می‌دهد. جدول ۶، بیانگر آن است که از میان کل مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها، ۷۵ مورد برابر با ۲۴ درصد در صفحه اول تیتیر داشته‌اند. به عبارت دیگر روزنامه‌ها از هر ۴ مطلبی که درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها منتشر می‌کردند، یک مطلب را در صفحه اول برجسته‌سازی (خواه تیتیر یک، دو، سه و چهار) می‌کردند.

مطابق جدول ۷، از مجموع تیترهای صفحه اول که دربارهٔ موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها بوده است، ۴۴ درصد دارای جهت‌گیری مثبت، ۱۸/۷ درصد بدون جهت‌گیری و ۶/۷ درصد دارای جهت‌گیری منفی بوده است. ۳۰/۶ درصد تیترها به گونه‌ای بوده است که جهت‌گیری آن‌ها برای کدگذاری مشخص نبوده است. جدول ۷، نشان می‌دهد که روزنامه‌ها تیترهای زیادی را در صفحه اول بدون جهت‌گیری مثبت درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها مطرح کرده‌اند.

جدول ۶: تیتر در صفحه اول

ردیف	تیتر در صفحه اول	فراوانی	درصد
۱	دارد	۷۵	۲۴
۲	ندارد	۲۳۷	۷۶
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

جدول ۷: جهت‌گیری تیترهای صفحه اول

ردیف	جهت‌گیری	فراوانی	درصد
۱	مثبت	۳۳	۴۴
۲	منفی	۵	۶/۷
۳	خنثی	۱۴	۱۸/۷
۴	نامشخص	۲۳	۳۰/۶
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

۹-۶- نوع عکس

جدول ۸، فراوانی مطالب دارای عکس را نشان می‌دهد. مطابق این جدول روزنامه‌ها بیشتر به چاپ عکس آقای خاتمی همت گمارده‌اند، از این رو ۳۷/۱ درصد مطالب همراه با عکس به ایشان اختصاص یافته است. بعد از آقای خاتمی، افراد و شخصیت‌های داخلی، اعم از مدیران و غیره ۳۱/۹ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. اماکن داخلی نیز ۷/۷ درصد را به خود اختصاص داده است. ۸/۶ درصد نیز به افراد و شخصیت‌ها و اماکن خارجی اختصاص یافته است. جدول ۸، نشان می‌دهد که روزنامه‌ها به آقای خاتمی بیش از دیگران در بحث گفت‌وگوی تمدن‌ها توجه داشته‌اند.

۷-۹- رویکرد مطالب

جدول ۹، فراوانی مطالب را بر حسب رویکرد نشان می‌دهد. مطابق این جدول ۷۶/۳ درصد مطالب روزنامه‌ها درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها، رویدادگرا یا اخبار محور بوده و تنها ۲۳/۷ درصد موضوع محور یا موضوع‌گرا بوده است. این جدول نشان می‌دهد که روزنامه‌های سراسری کمتر به اصل موضوع پرداخته و یا در مطالب تحلیلی و تحقیقی آن را بررسی کرده‌اند، بلکه بیشتر به انعکاس اخبار و رویدادهای خبری مربوطه پرداخته‌اند. به عبارت دیگر، برخی از روزنامه‌ها در انعکاس اخبار و رویدادهای مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها نسبتاً خوب عمل کرده‌اند، اما خودشان مطالب تولیدی قابل توجهی منتشر نکرده‌اند.

جدول ۸: فراوانی مطالب بر حسب نوع عکس

ردیف	نوع عکس	فراوانی	درصد
۱	خاتمی	۴۳	۳۷/۱
۲	شخصیت‌های داخلی	۳۷	۳۱/۹
۳	شخصیت‌های خارجی	۴	۳/۴
۴	اماکن داخلی	۹	۷/۷
۵	اماکن خارجی	۶	۵/۲
۶	سایر	۱۷	۱۴/۷
-	جمع	۱۱۶	۱۰۰

جدول ۹: فراوانی مطالب بر حسب رویکرد

ردیف	رویکرد	فراوانی	درصد
۱	رویدادگرا	۲۳۸	۷۶/۳
۲	موضوع‌گرا	۷۴	۲۳/۷
-	جمع	۳۱۲	۱۰۰

جدول ۱۰: رویکرد مطالب بر حسب روزنامه‌ها

رویزنامه	رویدادگرا		موضوع‌گرا		جمع
	درصد ستونی	درصد سطری	درصد ستونی	درصد سطری	
اطلاعات	۱۰/۹	۸۹/۶	۳	۴/۱	۲۹ ۹/۲
کیهان	۶/۳	۹۳/۷	۱	۱/۳	۱۶ ۵/۱
ایران	۱۰/۵	۷۸/۱	۷	۲۱/۹	۳۲ ۱۰/۴
همشهری	۶/۲	۶۰	۱۰	۱۳/۵	۲۵ ۸
جام جم	۲/۵	۸۵/۷	۱	۱/۳	۷ ۲/۲
جوان	۳/۶	۸۷/۶	۳	۴/۱	۱۴ ۴/۵
رسالت	۵/۹	۸۲/۳	۳	۴/۱	۱۷ ۵/۴
جمهوری اسلامی	۴/۶	۹۱/۷	۱	۱/۳	۱۲ ۳/۸
انتخاب	۴/۲	۸۳/۳	۲	۱۶/۷	۱۲ ۳/۸
آفتاب یزد	۷/۶	۷۸/۳	۵	۲۱/۷	۲۳ ۷/۴
حیات نو	۵/۹	۶۰	۹	۱۲/۲	۲۳ ۷/۴
همبستگی	۳/۸	۵۳	۸	۲۷	۱۷ ۵/۴
کار و کارگر	۶/۷	۷۶/۲	۵	۲۳/۸	۲۱ ۶/۷
قدس	۲/۵	۶۰	۳	۴۰	۱۰ ۳/۲
ابرار	۳/۷	۷۲/۷	۳	۲۷/۳	۱۱ ۳/۵
نوروز	۶/۲	۷۱/۴	۶	۲۸/۶	۲۱ ۶/۷
خراسان	۸	۸۶/۴	۳	۱۳/۶	۲۲ ۷/۱
جمع فراوانی	-	-	۷۴	-	۳۱۲ -
درصد	-	-	۲۳/۷	-	۱۰۰ -

$$\chi^2 = 238 \quad df = 16 \quad P < .001$$

جدول ۱۰، رویکرد مطالب را بر حسب روزنامه‌ها نشان می‌دهد. مطابق این جدول بیشترین مطالب رویدادگرا در روزنامه‌های اطلاعات با ۱۰/۹ درصد، ایران با ۱۰/۵ درصد و خراسان با ۸ درصد و کمترین در روزنامه‌های قدس و جام جم هرکدام با ۲/۵ درصد منتشر شده است. روزنامه‌های کیهان (۹۳/۷ درصد)، جمهوری اسلامی (۹۱/۷ درصد)، اطلاعات (۸۹/۶ درصد)،

جوان (۸۷/۶ درصد)، خراسان (۸۶/۴ درصد) و جام جم (۸۵/۷ درصد) بیشتر مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها را در رویکرد رویدادگرا منتشر کرده‌اند، اما روزنامه‌های همبستگی، همشهری، حیات نو و قدس حجم بالایی از مطالب مربوط به موضوع بررسی شده را در رویکرد موضوع‌گرا منتشر کرده‌اند. همچنان که آمارهای این جدول نشان می‌دهد، تفاوت‌های مشاهده شده بین روزنامه‌ها از لحاظ آماری معنادار است.

۱۰- نتیجه‌گیری

در ۸۵۰ نسخه از ۱۷ روزنامه کثیرالانتشار سراسری در سال ۱۳۸۰ ه. ش، روی هم رفته ۳۱۲ مطلب درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها به چاپ رسیده است که بیشترین آن‌ها برابر با ۱۰/۴ درصد در ایران و ۹/۳ درصد در اطلاعات و کمترین آن‌ها در روزنامه جام جم با ۲/۲ درصد و قدس با ۳/۲ درصد منتشر شده است. در زمان بررسی از هر ۳ نسخه روزنامه بررسی شده یک مطلب درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها منتشر شده است. از مجموع روزنامه‌های بررسی شده، گروه روزنامه‌های جام جم، جوان، رسالت، جمهوری اسلامی، انتخاب، ابرار، قدس و کیهان توجه چندانی به این موضوع نداشته‌اند و مطالب قابل توجهی درباره آن منتشر نکرده‌اند. روزنامه‌های طرفدار دولت، مانند اطلاعات، ایران، همشهری، آفتاب یزد، کار و کارگر، حیات نو و نوروز مطالب قابل توجهی را در مقایسه با دیگر روزنامه‌ها درباره موضوع بررسی شده منتشر کرده‌اند. این تحقیق نشان می‌دهد که روزنامه‌هایی مانند جام جم، جمهوری اسلامی، انتخاب، ابرار و قدس به همراه روزنامه‌هایی مانند رسالت و کیهان اعتقاد چندانی به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها نداشته‌اند.

از لحاظ حجم مطالب، روزنامه‌ها ۶۶/۳ درصد مطالب مربوط به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها را در حجمی تا ۵۰ سانتیمتر ستونی منتشر کرده‌اند، در حالی که ۲۲/۸ درصد را بین ۵۱ تا ۱۰۰ سانتیمتر ستونی و بقیه را با حجمی بیش از ۱۰۰ سانتیمتر ستونی به چاپ رسانده‌اند. همچنین یافته‌های این تحقیق حاکی است که روزنامه‌ها ۸۲ درصد مطالب را در سبک خیر و گزارش‌های خبری منتشر کرده‌اند و مقاله، سرمقاله، یادداشت و گفت‌وگو تقریباً ۱۳ درصد را به

خود اختصاص داده است و یا این که ۷۶/۳ درصد از مطالب روزنامه‌ها درباره گفت‌وگوی تمدن‌ها رویدادگرا و ۲۳/۷ درصد موضوع‌گرا یا موضوع محور بوده است. این نتایج حاکی است که روزنامه‌ها، مطالب تولیدی قابل توجه‌ای درباره موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها نداشته‌اند و بیشتر به انعکاس اخبار و رویدادهای مربوط به آن همت گمارده‌اند؛ هرچند بعضی از روزنامه‌ها در انتشار و انعکاس اخبار و رویدادهای مربوط به آن نیز توجه کافی مبذول نداشته‌اند. از این رو می‌توان گفت که روزنامه‌ها در سال ۱۳۸۱ ه. ش خودشان در تولید مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها چندان فعال نبوده‌اند.

از لحاظ موضوع، روزنامه‌ها در انتشار مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها، مشخصاً بیشتر به گفت‌وگوی تمدن‌ها، فرهنگ‌ها و ادیان پرداختند و دربارهٔ تورسم، ایرانگردی و جهانگردی، حقوق بشر، روابط خارجی و وحدت گروه‌ها، کشورها و نظیر آن کمتر پرداخته‌اند. در زمان بررسی، روزنامهٔ همشهری با ۱۷/۹ درصد بیشتر از سایر روزنامه‌ها به صلح و امنیت، آفتاب یزد، نوروز و همشهری بیش از سایر روزنامه‌ها به وحدت، روزنامهٔ ایران و اطلاعات بیش از سایر روزنامه‌ها مشخصاً به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها و حیات نو و خراسان بیش از دیگر روزنامه‌ها به حقوق بشر در بحث گفت‌وگوی تمدن‌ها پرداخته‌اند.

از لحاظ گوینده، نویسنده و مصاحبه‌کننده مطالب مربوط به گفت‌وگوی تمدن‌ها در روزنامه‌ها، این تحقیق نشان می‌دهد که ۳۲ درصد از کل مطالب تنها سخنان آقای خاتمی بوده است. تمامی مدیران نظام ۲۰/۱ درصد، رئیس مرکز گفت‌وگوی تمدن‌ها ۴/۲ درصد، طرفداران دولت، منتقدان دولت ۱/۳ درصد، سران کشورهای خارجی ۵/۱ درصد، سایر شخصیت‌های خارجی ۶ درصد و ۱/۳ درصد را مدیر کل سازمان ملل به خود اختصاص داده است. ۲۲/۱ درصد از آن‌ها مربوط به مواردی بوده که نام شخص خاصی ذکر نشده است. به‌طور کلی، نکتهٔ درخور توجه در این‌جا این است که نخست، شخص آقای خاتمی بیش از تمامی مدیران نظام به گفت‌وگوی تمدن‌ها توجه نشان داده است و دوم، سهم افراد، گروه‌ها و شخصیت‌های خارجی در این خصوص از سهم طرفداران و منتقدان دولت بیشتر بوده است. این امر احتمالاً حاکی از آن است که بسیاری از افراد و شخصیت‌های داخلی توجه و اعتقادی به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها

ندارند. بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که به موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها در سال گفت‌وگوی تمدن‌ها در ایران از سوی مدیران نظام، جناح‌های سیاسی موافق و مخالف دولت و حتی در روزنامه‌ها (به منزله نهاد مدنی) توجه بایسته و شایسته نشده است.

پی‌نوشت:

- ۱- سال ۲۰۰۱ میلادی، سال گفت‌وگوی تمدن‌ها نامیده شد، اما در این پژوهش سال ۱۳۸۰ ه. ش گفت‌وگوی تمدن‌ها مدنظر قرار گرفته است.
- ۲- در تعریف تحلیل محتوا، نویسندگان و محققان معمولاً به جنبه کمی توجه دارند، اما کرلینجر علاوه بر جنبه کمی، جنبه کیفی را نیز به آن افزوده است.
- ۳- در تحلیل محتوا برخلاف سایر روش‌ها، انتخاب نمونه احتمالی تحقیق دشوار نیست. در تحلیل محتوا محقق با نشریات یا متونی سروکار دارد که تمام شماره‌های آن موجود است و از میان آن نمونه تحقیق را انتخاب می‌کند. در تحلیل محتوا مطالب روزنامه‌ها معمولاً محققان توصیه می‌کنند که یا دو هفته آماری به صورت تصادفی ساده یا منظم ساخته شود. در این تحقیق چون موضوع مورد بررسی یکی از مباحث فرعی روزنامه‌ها را تشکیل می‌داده است، پس از مطالعه مقدماتی با نظر کارفرما هفته‌ای یک شماره به صورت چرخشی به عنوان نمونه انتخاب شده است.
- ۴- در تعاریف عملیاتی زیرمقوله‌های سبک مطلب، جهت‌گیری و رویکرد مطالب از منابع زیر استفاده شده است. بدیعی نعیم (۱۳۷۲) ساختار اخبار خارجی در روزنامه‌های تهران، فصلنامه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، دوره اول، شماره ۴-۳ صص ۲۳۴-۲۰۵؛ بهرام‌پور، شعبانعلی (۱۳۷۷) تحلیل محتوای مطالب دینی روزنامه‌ها. مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها صص ۱۴-۱۰.

منابع و مأخذ

- بدیعی، نعیم (۱۳۷۲). «ساختار اخبار خارجی در روزنامه‌های تهران». فصلنامه علوم اجتماعی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی. دوره اول. ش ۳-۴.
- بروجردی علوی. مهدخت (۱۳۷۴). دروازه‌بانی خبر چیست؟ دروازه‌بانان کیستند؟ مجموعه مقالات روزنامه‌نگاران حرفه‌ای. مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- خاتمی. محمد (۱۳۸۰). گفت‌وگوی تمدن‌ها. طرح نو.
- زیباکلام. صادق (۱۳۷۷). از پندارگرایی تا واقعیت. مجموعه مقالات چستی گفت‌وگوی تمدن‌ها. سازمان مدارک انقلاب اسلامی.
- معتمدنژاد. کاظم (۱۳۵۶). روش تحقیق در محتوای مطبوعات. دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی.
- مهاجرانی. عطاءالله (۱۳۷۷). چستی گفت‌وگوی تمدن‌ها. مجموعه مقالات چستی گفت‌وگوی تمدن‌ها. سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- هانتینگتون. ساموئل (۱۳۷۴). برخورد تمدن‌ها. ترجمه مجتبی امیری. انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل.

- Kerlinger. Fred N (1973). *Foundation of Behavioral Research*. 2nd ed. New York. Holt.

Rinehart and Winston. Inc.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی